

СИСТЕМА ЛОГІСТИКИ ДАВНЬОЕГИПЕТСЬКОГО ВІЙСЬКА В ПЕРІОД НОВОГО ЦАРСТВА

У статті розглядаються та характеризуються особливості системи логістики, яка існувала в Єгипетській імперії доби Нового царства. Дана проблема є досить актуальною та мало дослідженою. Оскільки, переважна більшість досліджень з військової історії давнього Єгипту розкривають структуру війська та його озброєння, перебіг військових кампаній фараонів XVIII-XIX династії, а система забезпечення єгипетського війська на марші, зазвичай, опускається, або згадується дотично. Нажаль, на сьогоднішній день не має комплексного дослідження, яке б розкривало різні сторони функціонування логістики у Стародавньому Єгипті. А саме, питання забезпечення війська на усіх театрах ведення військових кампаній, ролі форпостів та союзних фінікійських міст-держав в організації походів в Нубію, Сирію, Лівію, в зіткненнях з хеттами, митаннійцями та народами моря. Предметом даної статті є забезпечення єгипетського війська під час військових кампаній фараонів XVIII-XIX династії. Оскільки, здійснення активної військової політики, зрозуміло ж, не можливе без налагодженої системи логістики, яка значним чином сприяла перемозі єгипетського війська. В цій статті головною метою буде спроба комплексно проаналізувати процес становлення та розвиток давньоєгипетської логістики та її роль у військових кампаніях фараонів XVIII-XIX династії. Крім того, також аналізуються стратегічний, оперативний і тактичний рівні логістики, особливості логістичної мережі на різних театрах ведення військових дій за фараонів Нового царства.

Ключові слова: Єгипет, Близький Схід, Сирія, Палестина, Лівія, Нубія, логістика, озброєння, фортеця, «Шлях Гора», оперативна база, Тутмос III.

Предметом даної статті є забезпечення єгипетського війська під час військових кампаній фараонів XVIII-XIX династії. Здійснення активної військової політики, зрозуміло ж, не можливе без налагодженої системи логістики, яка значним чином сприяла перемозі єгипетського війська. Головна мета публікації полягає в спробі комплексного аналізу процесу становлення та розвитку давньоєгипетської логістики та її роль у військових кампаніях фараонів XVIII-XIX династії.

Логістика в ході військових кампаній носить надзвичайно важливу роль. Оскільки, може носити як позитивний, так і негативний вплив на її перебіг і результат. Позитивний вплив виявляється у комплектуванні та забезпеченні життєдіяльності війська, а негативний – виявляється у ступені неналежної розробленості системи логістики, або її часткова ліквідація ворожими силами, що може призвести до летальних наслідків [6, с.245]. Єгипетські фараони Нового царства намагались зруйнувати матеріально-технічну базу ворожих сил [6, с.243-244] та здобути значну перевагу перед безпосереднім зіткненням.

Дослідник сучасної військової справи М. Кресс виділяє три рівні логістики: стратегічний, оперативний і тактичний [8, с.25-27]. Проте, такий сучасний поділ системи логістики можна цілком перенести і на давньоєгипетську логістику, яка мала такі ж складові. Логістика стратегічного рівня, відповідно до М. Кресса та Б. Хігрена, тісно пов'язана з економічним потенціалом країни, або ж із створенням та підтримкою військової інфраструктури. Зрозуміло, що без сильної економіки не можливо створити міцне військо. Оперативний рівень відображає зв'язок між економікою країни та військовими підрозділами, які беруть участь у військових кампаніях за межами Єгипту. Основним оперативним завданням держави є озброєння, харчування воїна та його доставлення до пункту призначення в повній бойовій готовності. Тактична логістика на думку Б. Хігрена, є обмеженою в часі і просторі, оскільки існує виключно на полі бою [6, с.244].

Стратегічний рівень матеріально-технічного забезпечення війська дослідники поділяють на власні рівні. Наприклад, М. Кресс виділяє такі рівні: технологічний, виробничий (промисловий), інвентаризації, складські приміщення та транспортування [8, с.17-28]. Технологічний рівень напряду пов'язаний із рівнем розвитку озброєння. В період Нового царства до новинок в озброєнні варто віднести короткі мечі та мечі-хепреші, композитний лук, захисні обладунки, нові типи щитів [12, с.59-71]. Важливою військовою новинкою XVIII династії було використання бойових колісниць.

Виробничий рівень передбачав, перш за все, виготовлення і обслуговування озброєння, будівництва майстерень (*šn'*) [9, с.123], які виготовляли ті чи інші види зброї. Процес виготовлення щитів зображений у гробниці візира Тутмоса III Рехміра [4, pl. LIV] (рис. 1), виготовлення хепреша знайдено в ряді сцен з гробниць вельмож XVIII-XIX династій [6, с.247]. В ряді гробниць періоду правління Хатшепсут-Тутмоса IV виявлено сцени виготовлення колісниць [6, с.247; 7, с.51-78]. На території підкорених областей на Близькому Сході були створені майстерні по ремонту колісниць.

Рис. 1. Виготовлення щитів. Фрагмент розпису гробниці Рехміра. XVIII династія [4, pl. LIV.]

Важливими є питання інвентаризації та зберігання озброєння в Єгипетській імперії. На території долини Нілу та за її межами існували склади зброї. Наприклад, фортеця Міргіса, очевидно, слу-

гувала сховищем зброї [13, с.41]. Окрім Міргіси ми маємо точні відомості про зберігання зброї у спеціальних приміщеннях фортеці Джару, з якої Тутмос III, озброївши воїнів, розпочинав свою славнозвісну першу кампанію: «Рік 22-й, 4-й місяць 2-го сезону, день 25-й. Проходив його величність фортецю Джару під час першого переможного походу» [11, с.3-4]. В містах з гаванями було створено склади зі зброєю, продуктами харчування та фуражем. Саме з часів правління перших фараонів XVIII династії, ми стикаємось із появою нової посади – «агенти» (**rwḏw**), які за словами Б. Хігрена, активно діяли в Нубії та Сирії [6, с.250]. Що стосується азіатського театру військових дій фараонів, то ще за правління Тутмоса I було запроваджено титул доглядач складу на «Шляху Гора», про що свідчить напис на статуй Сеннефера: **whm nsw imy-r sḏ'w kn sn-nfr m'-ḥrw ir (t) n imy-r st m w'tt-ḥr** [11, с.3-4] «Царський вісник, доглядач скарбниці, доблесний, Сеннефер, виправданий, породжений (поставлений) наглядачем складу в Шляху Гора», а за правління Тутмоса III посада належала Антефу [10, с.180-181]. Інший чиновник Тутмоса III Сіамун, очевидно, був відповідальний за склади прибережних поставок [6, с.250]. Е. Морріс вважає, що **m'-ḥrw** «Шлях Гора» – це фортеця Джару [9, с.48].

Останнім залишається питання транспортування військового забезпечення та провіанту. Система транспортної логістики була досить розвиненою і мала розгалужену мережу від морських і річкових маршрутів до звичайних доріг і стежок. Для транспортування матеріально-технічного забезпечення єгиптяни використовували ослів, а за правління Рамсеса II – волів. За військове забезпечення відповідали спеціальні чиновники, які, на думку А. Гардінера, носили звання **mškb** [5, с.92], а В. Авдієв вважав, що машакабу був і цивільним чиновником, який відповідав за доставку вантажів морем [1, с.200]. Під час перевезення вантажу на тваринах, озіб долав 22 км у день, а для перевезення війська або вантажу з Мемфіса до Бібла морським шляхом, як стверджує Д. Редфорд, єгиптяни витрачали 7 днів [10, с.201-202, 204]. Однак, транспортування матеріально-технічного забезпечення приховувало в собі багато небезпек. Наприклад, племена шасу досить часто атакували єгипетські форпости із складами в Синаї [6, с.251].

Оперативний рівень логістики можна розділити на три етапи: створення мережі логістики, розгортання та застосування. Перший етап є досить важливим і довготривалим. Оскільки, в умовах ведення військових кампаній на Близькому Сході, Лівії і Нубії, єгиптянам необхідно було розробити функціональну широкую логістичну мережу, яка б забезпечувала потреби війська, та могла швидко перекидати війська і матеріально-технічне забезпечення з однієї частини імперії в іншу. Під час створення оперативної логістичної мережі, важливим було створення стратегічних і оперативних баз та налагодження їх зв'язку з Єгиптом [9, с.65-66]. Досить важливо, щоб ці бази були захищені від ворожих атак, добре укріплені та містили підготовлений гарнізон. Єгипетські оперативні бази в Сирії та Палестині були забезпечені доступом до

питної води, запасами зерна і, навіть, м'яса [6, с.255]. Наприклад, в ході поширення єгипетського впливу в Азії, Тутмос III перетворив Газу на основну оперативну базу, через яку проходив зв'язок між Єгиптом і іншими базами, Біблом і Уллазоу в часи XVIII династії, Бет-Шаном і Куміді в часи XIX династії [14, с.135]. Аналогічно, система оперативних баз створювалась і в Нубії.

Другим етапом оперативної логістики є процес розгортання, під час якого військові ресурси мобілізуються і розташовуються в певному місті, оперативних базах, спеціальних складах або ж у фортецях залежних азійських князів [6, с.256]. Велику роль у перекиданні військ, поставок провіанту і зброї в процесі розширення єгипетської сфери впливу відводилась союзним фінікійським містам [3, с.9].

Заключний етап – застосування, пов'язаний фактичним використанням логістичної мережі з метою забезпечення військових операцій. В ідеалі, оперативна база повинна підтримувати військо до моменту її прибуття на поле бою [6, с.257].

Тепер перейдемо до характеристики тактичного рівня логістики. Єгипетські тактичні табори були рухливими, тобто, встановлювалися і демонтувалися там, де це було необхідно. Оскільки, солдати і колісниця зовсім інакше почувають себе під захистом табору. Прикладом цього є єгипетський табір в битві при Кадеші.

М. Кресс виділяє ряд ключових дій, пов'язаних з тактичним рівнем логістики: поповнення озброєння, поповнення фуражу, кріплення обладнання, забезпечення раціону і інших особистих потреб, забезпечення негайної медичної допомоги і евакуації, лікування військовополонених і цивільного населення [8, с.27-38]. Процес озброєння воїнів зображують сцени з Бені Хасан. Наступним важливим заходом є поповнення запасів води, їжі і корму для воїнів, ослів, биків і коней. Третя дія включає в себе кріплення і ремонт обладнання, який ми знову ж бачимо на сценах битви при Кадеші. Наступна дія включає в себе забезпечення раціону і інших особистих потреб воїнів, які навіть під час невеликої перерви між тактичним боєм потребують їжі та води. Іншою важливою дією на тактичному рівні є надання медичної допомоги воїнам і військовополоненим.

Розглянувши три рівні єгипетської логістики, перейдемо тепер до безпосередньої характеристики транспортних мереж на основних театрах військових дій. Першим і основним театром військових дій фараонів XVIII-XX династій був Близький Схід. Отже, саме він потребував найрозвиненішої логістичної мережі порівняно з іншими. Початок логістичної мережі в Азії варто починати від **hbm** фортець в дельті Нілу [6, с.261]. До них можна віднести Тель ель-Даба, Джару. Після того, як єгипетське військо покидало Єгипет і входила в стратегічний театр ведення військових дій, його утримання покладалось на оперативні бази і склади. Е. Морріс виділяє ряд головних баз: Шарухен, Газа, Гезер та Лакріш [9, с.144]. Із просуванням Тутмоса III до Євфрату, були створені опорні бази в Біблі і Угариті. До кінця правління фарао-

нів XVIII династії в Сирії і Палестині з'явилися нові бази в Дейр-ель-Бали, Тель-ель-Аххулі, Газі, Тель-ель-Хесі, Лакріші, Гезері, Єрусалимі, Мегіддо, Яффі, Бет-Шані, Акко, Куміді, Біблі, Сімірі і Уллазі [9, с.277-279]. Закріпивши свій вплив в регіоні, в результаті восьмого походу, Тутмос III, як стверджував В. Авдієв, здійснив особливі заходи для того, щоб використовувати фінікійські гавані для постійного забезпечення єгипетських гарнізонів і військ, які направлялися в Сирію [1, с.135]. За правління Рамсеса II Газа, Яффа, Тель-Мор, Бет-Шан, Тель-ель-Фарах, Тель-ель-Аххуль перетворилися на оплоти з постійними єгипетськими гарнізонами і складами зі зброєю та провіантом [6, с.270]. За правління фараонів XX династії, значна частина опорних баз, в тому числі й військово-морських в Абу-Хавані та Акко, були втрачені.

Логістична мережа в Лівії була найменш розвинена, швидше за все через те, що на цьому театрі військові дії відбувались рідко. Будівництво прикордонних фортець в Лівії розпочалося за правління Рамсеса II. Найбільшими форпостами в Лівії були Зав'ет Умм-ель-Ракам, Ель-Аламейн (за 50 км на схід), Ель-Гарбаніят і, далі цю лінію завершують фортеці дельти Нілу: Карм Абу Гірді, Ком-ель-Хісн, Ком Абу Білло і, можливо, Карм Абу Джирг [9, с.625]. Лінія розташування цих фортець нашою думкою, що основним їх завданням був захист кордонів Єгипту від набігів лівійців, які активізували свої набіги в період XIX-XX династій.

Логістична мережа в Нубії має велику кількість фортець, які є зразком військової оборонної архітектури. Численні складні фортеці слугують прикладом великого інтересу фараонів до цього регіону [6, с.283]. Фараони Нового царства, на думку Г. Белової, активно укріплювали існуючу систему фортець: відновлювались і розширювались старі фортеці, а в стратегічно важливих місцях створювались нові укріплення, наприклад фортеця на острові Доргінарті, неподалік від південного Бухена, укріплення на острові Саї, в Каср-Ібрімі, Джебель-Сахабі, Джебель-Туробі [2, с.71-72]. Логістична система в Нубії була досить потужною. Тутмос III напередодні початку нубійських кампаній розпочав будівництво складів в Анібі, Фарасі, Бухені, Уронарті, Семні, Куммі і Саї [9, с.185-186].

Стратегічні бази в Нубії розташовувались в Елефантині і Бігеху. Однак, після відсунення кордону на південь, стратегічною базою стає Бухен, а Саї і Напата виконували роль оперативних баз [6, с.297]. На 50-му році свого правління, Тутмос III для розширення логістичної мережі в Нубії наказав розчистити давній канал поблизу 1-го нільського порогу: «... Наказав його величність прорити цей канал, після того, як він знайшов його засипаним камінням, так що не проходив корабель по ньому. Він направився на південь по ньому з радісним серцем, перемігши ворогів своїх. Назва цього каналу: «Відкриття щасливого шляху Менхеперра, живучого вічно». Рибаки Абу (Елефантини) повинні розчищати цей канал щорічно» [1, с.143]. Саме на останніх роках правління Тутмоса III було повністю відновлено контроль над Нубією і розширено кордони до 4-го порогу. Втихомирення Нубії в період

ранньої XVIII династії призвело до того, що фараони мало переймалися украпленням своєї могутності в регіоні [9, с.319]. Дана тенденція зберігалась до періоду ранньої XIX династії. Сети I заснував в Нубії фортеці Акша і Амара Захід. За правління Рамсеса XI, єгиптяни майже повністю залишають свої міста-фортеці в Верхній Нубії [6, с.298, 300], і це було, ймовірно, через величезні витрати на їх утримання, а не через зникнення зовнішньої загрози для південних кордонів імперії.

Таким чином, проаналізувавши основні театри військових дій, варто зазначити на тому, що логістичні системи цих театрів не подібні один на інший. Перш за все це викликано географічним положенням регіонів. У Нубії, матеріально-технічні проблеми не були настільки значними через присутність Нілу, який дозволяв досить швидко реагувати на небезпеки біля південних кордонів імперії і, перекидати туди війська і припаси. Напередодні початку походу фараон попереджував «Царського сина Куша», а той, відповідно, інших чиновників фараона, про необхідність підготуватися до прибуття війська. Про таку підготовку довідуємось з «Листа до Тури з наказом Тутмоса I»: «Царський син» Тури організував розчистку каналів поблизу Шехеля... (Тепер же) [пливе він (тобто фараон) по ньому], серце його [радіє, (бо може) він вбивати своїх ворогів], царський син [Тури]» [2, с.96].

Це не підходить для військової ситуації на Близькому Сході через географічне розташування і клімат регіону, відсутність судноплавних річок, пов'язаних морем. Значну частину матеріально-технічного забезпечення для війська, доводилося транспортувати суходолом і, лише не велику частину, в основному, через союзні фінікійські порти. Не завжди дружні відносини васальних князів до фараона, змусили єгиптян створювати фортеці та склади для зберігання потрібних припасів в зонах конфліктів.

Стосовно Лівії, то не чисельність і обмежений розподіл ресурсів в регіоні означало, що єгиптяни могли контролювати декілька скромних фортець і фортпостів.

Список використаних джерел та літератури

1. Авдиев В.И. Военная история Древнего Египта. Т. II: Период крупных войн в Передней Азии и Нубии. Москва, 1959. 276 с.
2. Белова Г.А. Египтяне в Нубии (III-II тыс. до н.э.). Москва: Наука, 1988. 364 с.
3. Стучевский И.А. Колониальная политика Египта в эпоху XVIII династии. Москва: Наука, 1967. 72 с.
4. Davies N. The Tomb of Rekh-mi-rē' at Thebes. Vol. II. New York: The Metropolitan Museum of Art, 1943. 103 p., 122 pl.
5. Gardiner A.H. Ancient Egyptian Onomastica. Text, Vol. I. Oxford: Oxford University Press, 1947. 216 p.
6. Heagren B.H. The Art of War in Pharaonic Egypt. Auckland: The University of Auckland, 2010. 528 p.
7. Herold A. Streitwagentechnologie in der Ramses-Stadt: Knäufe, Knöpfe und Scheiben aus Stein. Mainz, 2006. 407 s.
8. Kress M. Operational Logistics: The Art and Science of Sustaining Military Operations. Boston: Brill, 2002. 247 p.

9. Morris E.F. The Architecture of Imperialism Military and the Evolution Foreign Policy in Egypt's New Kingdom. Boston: Brill, 2005. 894 p.
10. Redford D.B. The Wars in Syria and Palestine of Thutmose III. Boston: Brill, 2003. 306 p.
11. Sethe K. Urkunden der 18. Dynastie. Historisch-Bibliography Urkunden IV. Leipzig: J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1906. 626 s.
12. Shaw I. Egyptians, Hyksos and Military Technology: Causes, Effects or Catalysts?, in The Social Context of Technology. Oxford, 2001. P. 59-71.
13. Smith S.T. Askut in Nubia: The Economics and Ideology of Egyptian Imperialism in the Second Millennium. London, 1995. P. 41.
14. Spalinger A.J. War in Ancient Egypt. Oxford: Blackwell Publishing, 2005. 292 p.

В. В. Яблонский

Система логистики древнеегипетского войска в период Нового царства

В статье автор рассматривает и характеризует особенности системы логистики, которая существовала в Египте империи эпохи Нового царства. Данная проблема является весьма актуальной и малоисследованной. Поскольку подавляющее большинство исследований по военной истории древнего Египта раскрывают структуру войска и его вооружение, ход военных кампаний фараонов XVIII-XIX династий, а система обеспечения египетского войска на марше, как правило, опускается, или упоминается косвенно. К сожалению, на сегодняшний день не имеет комплексного исследования, которое бы раскрывало разные стороны функционирования логистики в Древнем Египте. В частности, вопросы обеспечения войска на всех театрах ведения военных кампаний, роли форпостов и союзных финикийских городов-государств в организации походов в Нубию, Сирию, Ливию, в столкновениях с хеттами, митаннийцы и народами моря. Предметом данной статьи является обеспечение египетского войска во время военных кампаний фараонов XVIII-XIX династий. Поскольку осуществление активной военной политики, понятно же, невозможно без налаженной системы логистики, которая значительным образом способствовала победе египетского войска. В этой статье главной целью будет попытка комплексно проанализировать процесс становления и развития древнеегипетской логистики и ее роль в военных кампаниях фараонов XVIII-XIX династий. Кроме того, также анализируются стратегический, оперативный и тактический уровни логистики, особенности логистической сети на различных театрах ведения военных действий при фараонах Нового царства.

Ключевые слова: Египет, Ближний Восток, Сирия, Палестина, Ливия, Нубия, логистика, вооружение, крепость, «Путь Гора», оперативная база, Тутмос III.

V. Yablonskyi

The System of the Logistics of the High-Speed War in the Period of the New Kingdom

In the article the author examines and characterizes the logistics system that existed in the Egyptian empire of the New Kingdom era. This problem is very relevant and poorly investigated. Since the overwhelming majority of research on the military history of ancient Egypt reveals the structure of the troops and its armament, the military campaigns of

the pharaohs of the 18th-19th dynasties, and the system of securing the Egyptian army on the march, usually goes down, or is mentioned tangentially. Unfortunately, today there is no comprehensive study that would reveal different aspects of logistics in Ancient Egypt. Namely, the issue of providing troops to all theatres of military campaigns, the role of outposts and Union Phoenician city-states in organizing campaigns in Nuba, Syria, and Libya in clashes with Hittites, Mitannians and the peoples of the sea. The subject of this article is to provide the Egyptian army during the military campaigns of the pharaohs of the XVIII-XIX dynasties. Of course, the implementation of an active military policy, of course, is impossible without a well-established logistics system that greatly contributed to the victory of the Egyptian army. In this article, the main goal will be an attempt to comprehensively analyze the formation and development of ancient Egyptian logistics and its role in the military campaigns of the pharaohs of the XVIII-XIX dynasties. In addition, the strategic, operational and tactical levels of logistics, features of the logistics network at different theatres of conducting military actions for the pharaohs of the New Kingdom are also analyzed.

Key words: *Egypt, Middle East, Syria, Palestine, Libya, Nubia, logistics, armament, fortress, “The Way of Horus”, operational base, Thutmos III.*

Отримано: 3.07.2017